

Nr 39.

Ankom till riksdagens kansli den 11 juni 1942 kl. 6 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 maj 1942 dagtecknad proposition, nr 275, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

L a g

om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Finnes å brukningsdel odlad jord till en vidd överstigande ett hektar, skall uppsikt hållas däröver att brukningsdelen ej vanhävdas, vare sig därigenom att jorden så vanskötes, att dess avkastningsförmåga äventyras, eller därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll.

2 §.

Till vanhävd är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, om med hänsyn till dennas naturliga beskaffenhet eller belägenhet eller annan omständighet det måste anses olämpligt att där driva jordbruk.

Ej heller skall den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll anses såsom vanhävd, om byggnaden till följd av förändringar i driften av jordbruket eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som medför väsentliga fördelar för jordbruksdriften, eller ock av annan dylik anledning blivit obehövlig; dock må, om i sammanslagningen ingår brukningsdel, som avses i lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk, å sådan brukningsdel befintlig byggnad, som genom sammanslagningen blivit obehövlig, bortföras eller lämnas utan underhåll en-

dast såvida brukningsdelarna till beskaffenhet eller omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning.

3 §.

För avhjälpande av vanhävd som avses i denna lag är ägaren av brukningsdelen ansvarig, dock att, om brukningsdelen brukas av annan än ägaren, ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd av jorden åvilar brukaren.

Att i vissa fall ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd kan åvila annan än i första stycket sägs, därom stadgas i 8 § andra stycket samt 10 § första och andra styckena.

4 §.

Den i denna lag föreskrivna uppsikten skall utövas av de enligt lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk tillsatta jordbrukskommissionerna.

5 §.

Där på grund av inkommen anmälan eller eljest jordbrukskommissionen finner skälig anledning antaga att å brukningsdel förekommer vanhävd, åligger det kommissionen att verkställa utredning i ärendet.

Finner kommissionen erforderligt att syn företages å brukningsdelen eller påkallas syn av den, som enligt 3 § första stycket är ansvarig för avhjälpande av vanhävd, skall sådan syn hållas av tre gode män, vilka efter framställning av kommissionen skola av länsstyrelsen utses bland dem som i orten äro valda till nämndemän, ägodelningsnämndemän eller gode män vid lantmåteriförrättning. En av synemännen må, där så finnes lämpligt, i stället vara lantbruksingenjör eller tjänsteman hos hushållningssällskap eller egnahemsnämnd. Synemännen skola å stället undersöka förhållandet samt däröver snarast möjligt och senast inom fjorton dagar efter erhållet förordnande till kommissionen avgiva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande må finnas nödiga.

6 §.

Finner jordbrukskommissionen efter överbägande av den utredning som förebragts, att å brukningsdelen föreligger vanhävd, skall kommissionen omedelbart söka med den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävd, träffa skriftlig överenskommelse, varigenom denne åtager sig att inom viss tid vidtaga erforderliga åtgärder till vanhävdens avhjälpande. I överenskommelsen skola angivas de särskilda åtgärder som skola vidtagas ävensom i fråga om varje särskild åtgärd utsätts tid, inom vilken åtgärden skall vara verkställd. Tiden bör i allmänhet ej överstiga två år men må, där så anses oundgängligen erforderligt, utsträckas till fyra år. Tillika må i

överenskommelsen fastställas vite, dock högst femhundra kronor, för underlåtenhet att fullgöra överenskommelsen.

Kan överenskommelse ej träffas eller fullgöres ej åtagande i överenskommelse, skall kommissionen utan dröjsmål anmäla förhållandet till länsstyrelsen och därvid angiva de åtgärder, som kommissionen finner nödiga för vanhävdens avhjälpande.

7 §.

Har anmälan jämlikt 6 § andra stycket skett, skall länsstyrelsen höra den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävd, samt, om denne påkallar syn enligt 5 § andra stycket och sådan syn tidigare icke hållits eller länsstyrelsen eljest finner anledning därtill, förordna om syn. Länsstyrelsen skall därefter föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga den, som är därför ansvarig, för en var av åtgärderna viss tid, inom vilken åtgärden skall vara verkställd. Tiden bestämmes i enlighet med vad i 6 § första stycket sägs. Länsstyrelse må i fråga om byggnadsbeståndet å brukningsdelen ej föreskriva andra åtgärder än sådana, som äro oundgängligen nödvändiga för att å brukningsdelen skola finnas byggnader av den beskaffenhet, som fordras för jordbrukets ändamålsenliga bedrivande. Har i överenskommelse som avses i 6 § första stycket fastställts vite, må länsstyrelsen, om skäl därtill föreligga, utdöma vitet.

Försittes tid som i första stycket nämnts, äger länsstyrelsen på yrkande av jordbrukskommissionen giva det nya föreläggande ifråga om vanhävdens avhjälpande, som med avseende å brukningsdelens skick då må finnas erforderligt.

Vid meddelande av föreläggande enligt denna paragraf äger länsstyrelsen fastställa vite för underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse ävensom fälla till sådant vite.

8 §.

Vad i 5—7 §§ stadgats äger ej tillämpning, där den för vanhävd ansvarige finnes vara på grund av medellöshet eller annan giltig orsak urståndsatt att avhjälpa vanhävd.

Föreligger fall som i första stycket sägs och är fråga om vanhävd av jorden å brukningsdel som brukas av annan än ägaren, äger jordbrukskommissionen, därest ägaren kan antagas vara i stånd att avhjälpa vanhävd, mot denne företaga ingripande enligt denna lag på samma sätt som om han vore brukare.

9 §.

Då för säkerställande av sådd eller skörd å brukningsdel så är oundgängligen nödvändigt, må efter anmälan av jordbrukskommissionen länsstyrelsen förordna att för nämnda ändamål nödig åtgärd skall verkställas genom kommissionens försorg. Innan sådant förordnande gives, skall länsstyrelsen

bereda brukaren tillfälle att yttra sig i ärendet, såvida det utan märklig tidsutdräkt kan ske. Kostnaden för åtgärden skall förskjutas av allmänna medel och slutligen gäldas av brukaren.

10 §.

Har brukningsdel varit föremål för syn varom ovan sagts eller har, utan att syn förekommit, överenskommelse om avhjälpande av vanhävd enligt 6 § första stycket träffats eller föreläggande enligt 7 § första eller andra stycket meddelats och överlåter ägaren därefter äganderätten till brukningsdelen till annan, medför överlåtelsen icke befrielse för överlåtaren från den ansvarighet för den vid synen befintliga eller med överenskommelsen eller föreläggandet avsedda vanhävden, som före överlåtelsen åvilat honom, där ej jordbrukskommissionen finner anledning befria honom från ansvarigheten.

Annan brukare än ägaren vare även efter det brukningsrätten upphört ansvarig för verkställandet av sådan åtgärd till avhjälpande av vanhävd, som det på grund av överenskommelse eller föreläggande ålegat honom att vidtaga, där han ej av jordbrukskommissionen befrias från ansvarigheten.

Innehavare av jord är skyldig tåla att annan, som är ansvarig för avhjälpande av befintlig vanhävd, vidtager de åtgärder å brukningsdelen som därför erfordras.

Vad i första och andra styckena här ovan stadgats angående den ansvarighet för vanhävd, som åvilas förutvarande ägare eller brukare, medför ej inskränkning i den ansvarighet för vanhävden, som jämlikt denna lag må åligga annan.

11 §.

Vite, som ådömes enligt denna lag, tillfaller kronan och må i händelse av bristande tillgång till dess gäldande ej förvandlas till frihetsstraff.

12 §.

För syneförrättning skola synemännen njuta ersättning av allmänna medel enligt vad särskilt stadgas.

Har överenskommelse enligt 6 § första stycket eller föreläggande enligt 7 § första eller andra stycket ägt rum, är den, vilken avhjälpandet av vanhävden enligt överenskommelsen eller föreläggandet åligger, där ej särskilda skäl till annat föranleda, skyldig att gälda kostnaden för syn, som på grund av stadgandet i 5 § andra stycket eller 7 § första stycket företagits i ärendet.

13 §.

Brukningsdel må tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller i annat liknande syfte; dock må detta, då fråga är om brukningsdel, som avses i lagen den 27 juni 1927

angående uppsikt å vissa jordbruk, icke ske, med mindre länsstyrelsen efter jordbrukskommissionens hörande prövar det nödigt.

Prövas i andra fall än i 2 § andra stycket avses synnerliga skäl föreligga, att brukningsdel sammanslås med annan, äger länsstyrelsen efter jordbrukskommissionens hörande tillåta att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll.

14 §.

Klagan över beslut, som enligt denna lag meddelas av länsstyrelse, må föras hos Konungen genom besvär, vilka skola hava inkommit till jordbruksdepartementet före klockan tolv å trettionde dagen efter den, då klaganden erhöll del av beslutet.

Har länsstyrelse meddelat sådant förordnande som avses i 9 § gånge förordnandet i verkställighet utan hinder av klagan över detsamma.

15 §.

Vad i denna lag finnes stadgat skall ej äga tillämpning beträffande brukningsdel som tillhör kronan.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i Svensk författningssamling, och skall äga giltighet till och med den 30 juni 1947; dock att, om under nämnda tid överenskommelse rörande vanhävds avhjälpande enligt 6 § träffats eller föreläggande enligt 7 § meddelats, lagen även efter den 30 juni 1947 skall, i fråga om brukningsdel som överenskommelsen eller föreläggandet avser, gälla intill dess i överenskommelsen eller föreläggandet angivna åtgärder vidtagits.

Så länge denna lag äger gällande kraft, skola lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk samt lagen den 25 juni 1909 (nr 57 s. 13) angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland, sistnämnda lag i de fall den på grund av övergångsbestämmelserna till lagen den 27 juni 1927 fortfarande kunnat tillämpas, med de undantag nedan angivas icke vinna tillämpning.

Bestämmelserna i 4 § lagen den 27 juni 1927 skola fortfarande tillämpas. Om före den nya lagens trädande i kraft jämlikt lagen den 25 juni 1909 eller lagen den 27 juni 1927 anhängiggjorts talan om föreläggande att avhjälpa vanhävd, skall den lag, på grund varav denna talan anhängiggjorts, fortfarande vinna tillämpning i avseende å sådan talan intill dess den blivit slutligen avgjord. Syn, som företagits enligt 5 § lagen den 27 juni 1927, så ock överenskommelse enligt 6 § första stycket och föreläggande, som skett enligt 7 § samma lag, skola hava samma verkan som om synen, överenskommelsen eller föreläggandet skett enligt den nya lagen. Detsamma gäller även beträffande syn, överenskommelse och föreläggande, som skett enligt lagen den 25 juni 1909.

Den nya lagen skall ej äga tillämpning med avseende å jord, varå redan vid lagens ikraftträdande jordbruket var fullständigt förfallet, och ej heller, såvitt angår ägarens ansvarighet för avhjälpande av vanhävd å brukningsdel, som genom avtal, träffat före nämnda tidpunkt, är till annan upplåten med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse av brukningsdelens vanvårdande kan skiljas från nyttjanderätten; dock att lagen även i nu nämnda fall skall tillämpas, därest vid lagens ikraftträdande lagen den 25 juni 1909 eller lagen den 27 juni 1927 var tillämplig å brukningsdelen.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagen den 25 juni 1909 eller lagen den 27 juni 1927, skall hänvisningen i stället avse denna lag.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft sju i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 257 av herr *Andersson, Alfred*, och nr 261 av herr *Bengtsson m. fl.* samt motionerna i andra kammaren nr 363 av herr *Hansson* i Skediga, nr 367 av herrar *Carlström* och *Boman*, nr 368 av herrar *Nilson* i Spånstad och *Svensson* i Ljungskile, nr 369 av herr *Lundell* och nr 370 av herr *Janson* i Frändesta m. fl.

I motionerna I: 257 och II: 368, vilka äro likalydande, hemställes — under framhållande bl. a. att 2 § andra stycket i den föreslagna lagen borde erhålla samma lydelse som 3 § andra stycket i lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk — att riksdagen vid behandling av propositionen måtte besluta sådan ändring av Kungl. Maj:ts förslag, att de i motionerna anförda synpunkterna bleve tillgodosedda.

I motionerna I: 261 och II: 370, vilka äro likalydande, yrkas, att riksdagen vid behandling av propositionen måtte beakta de i motionerna anförda synpunkterna samt att utskottet måtte utarbete nödiga författningsändringar.

I motionerna anföres bl. a. följande:

Vi anse alltså för vår del, att sådan ändring skulle vidtagas i förevarande lagförslag, att föreskrifterna om uppsikt över byggnaders hävd utgå. Såsom konsekvens därav följer att gällande uppsiktslag bör bibehållas i vad den avser byggnader å därav berörda brukningsdelar.

Skulle riksdagen icke godtaga ett sådant ändringsyrkande, anse vi det dock nödvändigt att första paragrafen gives sådan lydelse, att *uppsikt å byggnader endast må hållas, när anledning föreligger till ingripande med anledning av jordbrukets vanhävd*. Om jordbruket är väl hävdadt finnes det med den föreslagna provisoriska lagens syfte icke någon som helst anledning att separat vidtaga åtgärder mot bristfälliga byggnader. I själva lagtexten bör sålunda ut-sägas att endast smärre förbättringsåtgärder må kunna åläggas, dock blott i fråga om ekonomibyggnader och därvid ej i större omfattning än att därigenom skadeverkningar å inbärgad gröda eller husdjur förhindras.

För så vitt riksdagen principiellt skulle godtaga bestämmelser om uppsikt även å byggnader, måste vi emellertid framhålla angelägenheten av att de därav berörda grupperna minskas i antal genom en höjning av arealgränsen från ett till två hektar. Härigenom skulle avskiljas sammanlagt 25 procent av antalet brukningsdelar i landet. Den av kontrollen berörda odlade arealen

skulle däremot endast nedgå med 3.8 procent. Detta skulle innebära en avsevärd minskning i uppsiktsmyndighetens arbete.

Motionen II: 363 utmynnar i ett yrkande, att riksdagen måtte besluta *dels* att byggnader måtte undantagas från den föreslagna lagens tillämpningsområde och *dels* att lagen måtte tillämpas även på fastigheter, som tillhöra kronan.

I motionen II: 367 hemställes, att riksdagen vid behandlingen av propositionen måtte besluta *att* bestämmelserna om byggnadernas hävd måtte utgå ur lagens allmänna avfattning men bibehållas för jordbruk, som avses i 1927 års uppsiktslag, och att den lägsta gränsen för brukningsdel, som skall falla under lagen, sättes vid odlad jord överstigande två hektar, *samt att* vederbörande utskott måtte vidtaga de omredigeringar av lagtexten som föranledas av sålunda framställda yrkanden.

I motionen II: 369 yrkas, att riksdagen måtte avslå propositionen.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för det i propositionen framlagda förslaget, ävensom i fråga om de skäl, motionärerna andragit till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i detta utlåtande, hänvisa till propositionen och motionerna.

I skrivelse den 17 maj 1941 (nr 236) anhöll riksdagen, under återopande av andra lagutskottets utlåtande nr 17, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa skyndsamt utredning angående en provisorisk lagstiftning mot vanhävd med giltighet tills vidare under rådande krisförhållanden, därvid de i utskottets motivering angivna synpunkterna borde beaktas, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Den 20 juni 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla dels en utredningsman för verkställande av utredning rörande utvidgad vanhävdslagstiftning m. m., dels ock högst fem sakkunniga personer att med utredningsmannen delta i överläggningar i ämnet. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades dels den 20 juni 1941 häradshövdingen N. Wihlborg såsom utredningsman, dels ock den 27 augusti 1941 ledamoten av riksdagens första kammare lantbrukaren O. L. Tjällgren i Multrå samt ledamöterna av riksdagens andra kammare lantbrukarna G. K. Petersson i Hällbacken, A. Nilsson i Steneberg och S. Janson i Frändesta ävensom godsägaren K. Klinker i Månstorp att såsom sakkunniga delta i överläggningar rörande den ifrågasatta lagstiftningen.

Med skrivelse den 27 februari 1942 har utredningsmannen överlämnat promemoria med förslag till utvidgad vanhävdslagstiftning (SOU 1942: 5). I promemorian har intagits ett särskilt yttrande av en av de sakkunniga, herr Janson, vari denne anmält, att han i vissa hänseenden vore av skiljaktig mening. Över promemorian ha utlåtanden avgivits av lantbruksstyrelsen, egnahemsstyrelsen, statens livsmedelskommission, samtliga länsstyrelser, jordbrukskommissioner och hushållningssällskaps förvaltningutskott ävensom Sveriges lantbruksförbund, riksförbundet landsbygdens folk och småbrukarnas riksförbund.

Gällande bestämmelser m. m.

Den nu gällande lagstiftningen angående uppsikt över vissa jordbruk leder sitt första ursprung från det betänkande som år 1904 avgavs av den s. k. norrlandskommittén. Av denna kommitté framlagda förslag ledde till antagande av bland annat lagen den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarna (den norrländska arrendelagen) och lagen samma dag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarna (norrländska uppsiktslagen). I samband med 1927 års reform av arrendelagstiftningen tillkom den nu gällande lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk.

1927 års uppsiktslag gäller för hela riket men har i likhet med vad förhållandet var med 1909 års uppsiktslag fått karaktären av ett komplement till den gällande sociala arrendelagstiftningen, vilken innehålles i dels norrländska arrendelagen eller, såsom den numera sedan dess tillämplighetsområde utvidgats betecknas, lagen om arrende av viss jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand, och dels de i allmänna nyttjanderättslagen intagna bestämmelserna om jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare. Lagen vänder sig således endast mot vanhävd å dylika jordägare tillhöriga fastigheter av en viss storleksordning, nämligen i de delar av riket, där norrländska arrendelagen är gällande, brukningsdelar, som innehålla högst 25 hektar odlad jord och minst 4 hektar inrösningsjord, samt i riket i övrigt brukningsdelar, som innehålla minst 4 och högst 25 hektar odlad jord. Uppsiktslagen är, såvitt angår brukningsdel, som är utarrenderad, i regel tillämplig endast beträffande nödiga byggnader.

Vid flera tillfällen sedan lagens tillkomst har inom riksdagen väckts fråga om mer eller mindre omfattande ändringar i ifrågavarande lagstiftning. I utredningens betänkande (sid. 15—24) har lämnats en redogörelse härför, till vilken utskottet får hänvisa.

Utredningens förslag.

Utredningens förslag innebär i huvudsak följande.

Under den tid den nuvarande krisen varar skall gällande uppsiktslag ersättas av en ny lag av provisorisk karaktär. I lagförslaget har vanhävdsbegreppet i huvudsak lämnats orubbade. Den skillnad har dock gjorts i förhållande till gällande uppsiktslag, att vanhävd enligt förslaget förklarats skola anses vara för handen, då jordbruket så vanskötes att dess avkastningsförmåga äventyras (1 §). I nuvarande lag sägs, att vanhävd föreligger, då jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras. Enligt förslaget skall till vanhävd ej hänföras nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet, belägenhet eller annan omstän-

dighet är olämplig för jordbruk (2 § första stycket). Denna bestämmelse är något mildare än motsvarande föreskrift i 1927 års uppsiktslag. Ej heller skall såsom vanhävd anses den omständigheten, att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll, om byggnaden blivit obehövlig till följd av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som medför väsentliga fördelar för jordbruksdriften. Även detta stadgande är mindre strängt än motsvarande i gällande uppsiktslag. I lagförslaget har emellertid därjämte upptagits ett stadgande av innebörd, att bestämmelsen i 1927 års lag i sistberörda hänseende skall gälla oförändrad, därest i sammanslagningen ingår brukningsdel, som avses i nämnda lag (2 § andra stycket).

Vanhävdslagstiftningens tillämplighetsområde har i förslaget väsentligen utsträckts. Lagstiftningen avses sålunda skola gälla för alla kategorier jordägare med undantag av kronan (1 och 17 §§). I fråga om storleken av de fastigheter, som skola falla under lagen, har föreslagits, att lagen skall vara tillämplig å brukningsdel med odlad jord till en vidd överstigande en hektar (1 §). Lagen skall tillika vara tillämplig å en fastighet vare sig den brukas av ägaren själv eller av annan enligt upplåtelse från ägaren eller av annan grund. Enligt lagförslaget har ansvarigheten för vanhävd i fråga om byggnaderna lagts å brukningsdelens ägare och ansvarigheten för vanhävd å jorden i första hand å brukaren (3 §). Under vissa förhållanden kan dock ansvarigheten för vanhävd av jorden å en fastighet, som brukas av annan än ägaren, läggas å denne (11 §).

Uppsikten över efterlevnad skall liksom för närvarande handhas av jordbrukskommissionerna (4 §). Då på grund av inkommen anmälan eller eljest jordbrukskommission finner skälig anledning antaga att å brukningsdel förekommer vanhävd, skall kommissionen på sätt den finner lämpligt verkställa utredning i saken. Sådan utredning kan verkställas genom att kommission förordnar om syn å brukningsdelen av tre gode män, vilka skola utses bland dem som i orten äro valda till nämndemän eller till ägodelningsnämndemän eller till gode män vid lantmäteriförrättning. En av synemännen må, där så finnes lämpligt, i stället vara lantbruksingenjör, jordbrukskonsulent eller vandringsrättare (5 §).

För den händelse jordbrukskommissionen efter övervägande av den utredning som kan hava förebragts finner, att å brukningsdelen föreligger vanhävd, skall kommissionen omedelbart söka med den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävd, träffa skriftlig överenskommelse, varigenom han åtager sig att inom viss tid vidtaga erforderliga åtgärder till vanhävdens avhjälpande. I överenskommelsen skola angivas de särskilda åtgärder som skola vidtagas ävensom i fråga om varje särskild åtgärd utsätts tid, inom vilken åtgärden skall vara verkställd. Tiden bör i allmänhet bestämmas till högst två år men må, där så anses oundgängligen erforderligt, utsträckas till fyra år. Kan överenskommelse ej träffas eller fullgöres ej åtagande i sådan överenskommelse, skall kommissionen utan dröjsmål anmäla förhållandet till länsstyrelsen och därvid angiva de åtgärder, som kommissionen finner nödiga för vanhävdens avhjälpande. Innan sådan anmälan göres, skall kommissio-

nen ha föranstaltat om syn å brukningsdelen, där syn förut icke hållits (6 §). För att få ett snabbare förfarande till stånd har i lagförslaget i stället för domstol länsstyrelsen insatts såsom den myndighet, som har att meddela föreläggande rörande vanhävdens avhjälpande (6 och 7 §§). Tiden inom vilken åtgärd till vanhävdens avhjälpande bör vara vidtagen bör i regel bestämmas till högst två år; där så anses oundgängligen erforderligt må den dock utsträckas till fyra år (6 och 7 §§). Fullgöres ej överenskommelse eller efter-sättes åtgärd som förelagts är påföljden i regel dagsböter (9 §). För fram-tvingande av verkställigheten av givet föreläggande må länsstyrelsen i vissa fall förelägga vite (7 §).

Där den för vanhävdens ansvarige på grund av medellöshet eller annan giltig orsak är urståndsatt att avhjälpa vanhävdens skall ingripande enligt lagen däremot icke ske. Föreligger sådant fall och är fråga om vanhävd av jorden å brukningsdel som brukas av annan än ägaren, äger jordbrukskommissionen, därest ägaren kan antagas vara i stånd att avhjälpa vanhävdens, mot denne företaga ingripande på samma sätt som om han vore brukare (8 §). Då det för sådd eller skörd å brukningsdel finnes oundgängligen nödvändigt, må efter anmälan av jordbrukskommissionen länsstyrelsen förordna, att för nämnda ändamål nödig åtgärd skall verkställas genom kommissionens försorg. Kostnaden för åtgärden skall förskjutas av allmänna medel och slutligen gäldas av brukaren (10 §).

I övrigt ansluter sig lagförslaget i stort sett till gällande bestämmelser i ämnet.

Utredningen har rörande behovet av en utvidgad vanhävdslagstiftning — efter att ha lämnat en redogörelse för vissa av utredningen från jordbrukskommissionerna inhämtade statistiska uppgifter om förekomsten av vanhävd m. m. (sid. 25—28) — anfört i huvudsak följande.

Det torde vara givet att av utredningen inhämtade uppgifter angående vanhävd å fastigheter, som icke falla under 1927 års uppsiktslag, ingalunda fullständigt avspegla det verkliga förhållandet i det hänseende varom fråga är. Då det ligger i sakens natur, att jordbrukskommissionerna icke kunna ha erhållit kännedom om alla de fall av vanhävd av jordbruksfastigheter, som i verkligheten förekommit, lär det kunna antagas att vanhävdfallen varit icke obetydligt flera än de av kommissionen uppgivna. Härmed är dock ingalunda sagt att vanhävd av jordbruk är en vanlig företeelse i vårt land; något sådant har ej heller gjorts gällande vare sig i de i riksdagen väckta motioner, som föranlett riksdagens hemställan om den förevarande utredningen, eller från annat håll. Tager man så i betraktande att enligt senast tillgängliga jordbruksräkning, som avser år 1937, i landet finnes 307,319 brukningsdelar med en åkerareal över 2 hektar, omfattande 96.2 procent av landets åkerareal, som angives till 3,731,038 hektar, framgår det att, även om vanhävdfallen äro betydligt flera än de oförmälda, det dock i allt fall är en mycket ringa del av landets jordbruksjord, som är uppenbart vanhävdad. Frågan är då, om en så föga omfattande vanhävd kan anses göra en allmän vanhävdslagstiftning mera motiverad nu än före kristidens inträdande.

Det kan visserligen knappast påstås att den vanhävd av jordbruksjord, som faktiskt är till finnandes, kan ha någon större betydelse för folkförsörjningen. Men å andra sidan kan det icke bestridas, att med nu rådan-

de krav på största möjliga produktion av inhemska jordbruksalster det gäller att utnyttja den odlade jorden till det yttersta. Härav följer att vanhävden, även om den ej är av större omfattning, icke kan anses betydelselös utan bör i största möjliga utsträckning avhjälpas och motverkas. En annan omständighet som också bör beaktas är den kritiska uppmärksamhet, som varje fall av vanhävd, särskilt under nu rådande kristid, i regel väcker. Allmänhetens inställning mot vanhävden är under rådande krisläge en annan än under normala förhållanden på det försörjningspolitiska området. Helt naturligt väcker det berättigad harm att, då knapphet råder på de flesta jordbruksprodukter, en möjlighet att framställa sådana uppenbart försummas. På detta det psykologiska området har säkerligen en eventuell utvidgad vanhävdslagstiftning sitt största värde. Ingripande mot vanhävd å en fastighet torde också kunna förväntas verka uppryckande på jordbruket även å kringliggande brukningsdelar, där vanvård möjligen hotar. Antagas kan härjämte att blotta förekomsten av en lag, som möjliggör ingripande mot så gott som all vanhävd, kommer att ha fördelaktiga verkningar på åtskilliga dåligt skötta jordbruk och på detta sätt motverka att en begynnande vanskötsel fortskrider till uppenbar vanhävd. Vidare torde lagen såsom en önskvärd biverkan i flera fall föranleda att odlad jord, som innehaves av personer vilka icke intressera sig för dess ändamålsenliga skötsel, åter kommer i bondehand. Slutligen må framhållas att ett avhjälpande av förefintlig vanhävd, särskilt å mindre jordbruk, även om det icke är av större betydelse för folkförsörjningen, dock torde vara av värde såsom bidragande till försörjningen av de familjer, som inneha ifrågakomna jordbruk. Ett jordbruk, om det också ej är så stort att det under normala tider kan giva en familj full bärgning, kan dock under bekymmersamma tider, då andra försörjningsmöjligheter svika, vara en värdefull reserv att falla tillbaka på. Med hänsyn till vad nu anförts torde icke kunna bestridas att en utvidgad vanhävdslagstiftning kan ha en viktig uppgift att fylla.

En invändning häremot att en dylik lagstiftning skulle vara onödig på den grund att allmänna förfogandelagen ger möjlighet för det allmänna att, där så finnes erforderligt för folkförsörjningen, ingripa mot vanhävd å jordbruksfastigheter torde icke ha fog för sig. Såsom andra lagutskottet vid 1941 års riksdag i sitt utlåtande anfört, är sagda lag icke tillfyllest för det ändamål varom fråga är, i vilket hänseende särskilt må framhållas att intet sakkunnigt organ för konstaterande av vanhävd är anvisat, och att lagens ersättningsbestämmelser ej torde passa för fall av vanhävd.

Mot en vanhävdslagstiftning som drabbar alla jordbrukare har vidare invänts att den på ett oberättigat sätt skulle ingripa i den fria förfoganderätt, som plägat anses förenad med äganderätten till jord, samt innebära att jordbrukarna ställas under ett förmynderskap, som icke existerar för andra näringsidkare.

Ehuruväl en invändning av den omförmälda innebörden numera torde åberopas endast i undantagsfall bör det dock framhållas att den ifrågasatta utvidgade vanhävdslagstiftningen är avsedd att rikta sig mot endast den uppenbara och verkliga vanhävden, varför den i ingen mån kommer att drabba sådana jordbrukare, som sköta sitt jordbruk så gott omständigheterna det medgiva. I nuvarande kristid, då de flesta näringar på många sätt av statsmakterna tvångsreglerats och fått sin frihet kringskuren, torde det icke kunna med fog påstås att genom införandet av en allmän vanhävdslagstiftning beträffande jordbruket utövarna av denna näring skulle komma i särställning i förhållande till andra näringsidkare.

Den verkställda utredningen har således givit det resultat att en vanhävdslagstiftning av vidsträcktare omfattning än den, som innehålles i 1927 års upp-

siktslag, är av rådande förhållanden betingad och förty bör komma till stånd. Det förutsättes dock att denna utvidgade lagstiftning skall ha provisorisk karaktär. Den bör följaktligen erhålla en sådan avfattning, att den i görligaste mån lämpar sig för de från det normala avvikande förhållanden på jordbrukets och folkförsörjningens område, som kristiden medfört. Frågan huruvida en vanhävdslagstiftning med bestående giltighet att träda i kraft då kristiden upphört bör genomföras torde icke kunna avgöras endast på grundval av den hittills verkställda utredningen, vilken endast tagit sikte på en provisorisk vanhävdslagstiftning med giltighetstiden begränsad till kristiden.

Beträffande omfattningen av den nya vanhävdslagstiftningen har utredningen anfört, att någon tvekan icke torde råda därom, att under densamma borde falla jordbruksfastigheter oavsett vem som vore ägare. Lagstiftningen borde således gälla för alla kategorier jordägare, vilket också syntes ha förutsatts av andra lagutskottet vid 1941 års riksdag. Undantag borde dock göras för kronan, för vilken någon lagstiftning i det hänseende varom fråga vore uppenbarligen icke kunde ifrågakomma.

Vidare har utredningen funnit det vara klart att lagstiftningen borde vara tillämplig å en fastighet vare sig den brukades av ägaren själv eller av annan enligt upplåtelse från ägaren eller av annan grund. Lagstiftningen grundade sitt berättigande på den skada för det allmänna, som vanhävden i och för sig medförde. Då denna skada vore densamma vem som än brukade fastigheten krävde följdriktigheten att i fråga om möjligheten till ingripande mot vanhävden en fastighet som brukades av annan än ägaren likställdes med en fastighet som ägaren själv brukade. Utredningen har framhållit, att det härvidlag icke borde förbises att den ifrågasatta utvidgade vanhävdslagstiftningen vore avsedd att vara fullt självständig och att den icke utgjorde endast ett komplement till gällande nyttjanderättslagstiftning.

I nu förevarande hänseende har utredningen härefter anfört följande.

Vad angår frågan om fastigheternas storlek torde man utan vidare kunna utgå från att de arealgränser, som gälla för 1927 års uppsiktslag, eller för fastigheter, som falla under de sociala arrendebestämmelserna i allmänna nyttjanderättslagen, minst 4 och högst 25 hektar odlad jord samt för fastigheter, som falla under norrländska arrendelagen, minst 4 hektar inrösningsjord och högst 25 hektar odlad jord, icke böra följas i den utvidgade vanhävdslagstiftning varom nu är fråga. Det torde först och främst vara klart att det icke kan ifrågakomma att från lagstiftningen utesluta fastigheter som innehålla över 25 hektar odlad jord. Krisårens erfarenheter ha nogsamt givit vid handen att även dylika större fastigheter kunna vara utsatta för allvarlig vanhävden, och givet är att produktionsmöjlighetens uppehållande å dessa fastigheter är av större vikt för folkhushållningen än vad angår mindre fastigheter. Någon övre arealgräns för vanhävdslagstiftningens tillämplighet bör förty icke fastställas.

Vidare synes anledning saknas till att vad angår den nedre arealgränsen göra åtskillnad mellan fastigheter i olika delar av landet. Begreppet inrösningsjord har icke någon avgörande betydelse, då det gäller att avgränsa tillämpligheten för en vanhävdslagstiftning som icke är i något som helst hänseende anknuten till arrendelagstiftningen. Det är omfattningen av den odlade jorden som bör vara det bestämmande för den nedre arealgränsen om överhuvud taget en sådan skall fastställas. Det har under utredningen övervägts, huruvida icke vanhävdslagstiftningens tillämplighet skulle utsträckas till att

avse alla fastigheter, som innehölle odlad jord av sådan omfattning, att jordbruk därå kunde idkas, vid vilket förhållande fastställandet av en nedre arealgräns icke bleve erforderligt. Mot en så allmänt hållen avgränsning av lagstiftningens giltighetsområde tala dock de svårigheter, som skulle uppstå för avgörande av när det uppställda villkoret skulle anses föreligga. Vidare vore det att befara att någon enhetlig tillämpning av lagen icke vore att förvänta vid bestämmandet av de fastigheter, som skulle falla under lagen. Olika uppfattning i fråga om vilka fastigheter som kunde anses vara av beskaffenhet och omfattning, att jordbruk därå kunde idkas, komme säkerligen att göra sig gällande hos de olika organ, som hade lagens tillämpning åt sig anförtrodd. Med hänsyn till vad sålunda anförts angående de olägenheter, som komme att bliva förenade med den ifrågasatta icke till någon viss nedre arealgräns anknutna bestämningen av lagens räckvidd, har det befunnits lämpligast att dock i lagen fastställa en dylik arealgräns för de fastigheter som skulle falla under lagen. Vilken arealgräns som härvidlag bör väljas kan helt naturligt diskuteras. För varje fall synes emellertid gränsen böra sättas lägre än vid 4 hektar. Givet är att även jordbruk under denna areal hava en icke ringa betydelse för folkförsörjningen. Men å andra sidan torde man i det hänseende varom nu är fråga kunna bortse från de allra minsta ställena. En arealgräns av ett hektar odlad jord torde i huvudsak kunna anses tillfredsställande.

Angående frågan huruvida den nya lagstiftningen bör möjliggöra ingripande endast mot vanhävd av den odlade jorden å brukningsdelen eller jämväl mot brukningsdelens åbyggnader har utredningen yttrat:

Då uppmärksamheten riktas på frågan huruvida en vanhävdslagstiftning avsedd att gälla under nu rådande kristid skall möjliggöra ingripande ej blott mot vanhävd av den odlade jorden å en brukningsdel utan även mot vanvård av brukningsdelens åbyggnader, må det erinras om att andra lagutskottet vid 1941 års riksdag i sitt utlåtande över de beträffande vanhävdsspörsmålet väckta motionerna vid förordandet av en utvidgad vanhävdslagstiftning uttalade att densamma torde böra i första hand taga sikte på hävden av själva jorden och att frågan om bevarandet av de för en fastighet såsom särskild brukningsdel nödiga byggnaderna däremot vid en lagstiftning sådan som den ifrågasatta icke torde vara av samma betydelse. Detta utskottets uttalande kunde möjligen giva anledning till att vid förevarande utredning alldeles lämna frågan om vanvård av åbyggnaderna åsido. Då så emellertid ansetts icke böra ske, har detta sin grund i den stora betydelse som åbyggnaderna ha för ett jordbruk. Endast i undantagsfall är det möjligt att driva ett jordbruk utan åbyggnader. Klart är också att just på grund av detta sammanhang, som existerar mellan själva jorden och byggnaderna på en brukningsdel, en vanhävd på den förra oftast motsvaras av en vanvård av de senare. Erfarenheten bekräftar också att så är förhållandet. Det må härutinnan erinras därom att i de fall, då fråga uppstått om tillämpning av allmänna förfogandelagen å vanhävdade jordbruksfastigheter, det i allmänhet gällt vanhävd av såväl jord som åbyggnader. Ofta, måhända i de flesta fall, torde det också vara åbyggnaderna som visa de första tecknen på en begynnande vanvård. Förfallna eller illa underhållna byggnader på en jordbruksfastighet äro ett tydligt symtom på att jordbruket å fastigheten befinner sig i lägervall eller i vanhävdat tillstånd. Med hänsyn till nu anförda synpunkter torde det icke kunna antagas att en vanhävdslagstiftning, som icke tar sikte även på åbyggnaderna, skall kunna fylla det med densamma av-

sedda syftet. Förty torde även den vanhävdslagstiftning varom nu är fråga böra möjliggöra ingripande jämväl mot vanvård av byggnaderna å en jordbruksfastighet. Såsom skäl för att så bör vara förhållandet må även åberopas att den nya lagstiftningen, på sätt i det följande kommer att utvecklas, är avsedd att under den tid den är gällande ersätta 1927 års uppsiktslag, vilken såvitt angår de fastigheter som falla därunder stadgar uppsikt även beträffande vanhävd av byggnaderna. All anledning saknas till ett suspenderande av berörda stadgande under den tid den provisoriska lagen är i kraft. Och att beträffande en sådan kardinalpunkt i vanhävdslagstiftningen som den senast berörda göra åtskillnad mellan olika slag av fastigheter synes icke böra ifrågakomma.

Vad angår vanhävsbegreppet i fråga om byggnaderna har detta i förslaget bestämts på samma sätt som i 1927 års uppsiktslag, d. v. s. brukningsdelen får icke vanskötas därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. Såsom närmare motivering till detta stadgande har anförts följande.

Vilka byggnader som skola anses såsom nödiga för ett jordbruk får bedömas efter föreliggande förhållanden i varje särskilt fall. Det är tydligt att under begreppet nödiga byggnader falla såväl sådana, som äro behöfliga till bostad åt brukaren och hans familj samt för jordbrukets skötsel erforderliga arbetare, som ock byggnader för den för jordbruksdriften erforderliga djurbesättningen samt för förvaring av redskap och gröda. Samtliga dylika nödiga byggnader böra bibehållas i sådant skick att de äro användbara för sitt ändamål. Dock torde böra framhållas dels att det icke bör ställas krav på högre standard å byggnaderna eller deras inredning än som för jordbrukets rationella bedrivande är absolut nödvändigt och dels att, då fråga är om byggnaderna, ingripande enligt lagen icke bör ske utan tvingande skäl samt att, särskilt med hänsyn till nu rådande höga byggnadskostnader, vid meddelande av föreläggande rörande avhjälpande av brister å byggnaderna den största varsamhet bör iakttagas. Någon nybyggnadsskyldighet torde icke böra ifrågakomma, såframt icke nybyggnad blivit ofrånkomlig på grund av att vederbörande mot stadgandena i denna lag bortfört eller lämnat utan underhåll redan befintlig byggnad.

Herr Janson har beträffande frågan huruvida ingripandet mot vanhävd jämväl borde omfatta brukningsdelens åbyggnader varit av *skiljaktig mening* och uttalat sig för att så icke borde vara förhållandet. Såsom motivering för denna ståndpunkt har herr Janson anført i huvudsak följande.

I föreliggande förslag förutsättes, att uppsikt skall hållas även över brukningsdelens byggnader. Vägande skäl härför anföras i utredningsmannens motivering. I och för sig torde den kapitalförstörelse som uppkommer genom eftersatt byggnadsunderhåll vara lika allvarlig som den, vilken uppkommer genom att åkerjorden ej hålles i hävd. Dock torde de betänkligheter som kunna anföras mot att låta den föreslagna provisoriska lagstiftningen omfatta även byggnaderna vara så allvarliga, att man för närvarande ej bör medtaga bestämmelsen om dessa i lagen.

I skrivelse nr 236/1941 beslöt riksdagen hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning angående en *provisorisk* lagstiftning mot vanhävd med giltighet tillsvidare under nu rådande krisförhållanden. Andra lagutskottet uttalade i sitt utlåtande nr 17/1941 bl. a., att då den av utskottet ifrågasatta lagstiftningens syfte vore att under nuvarande kristidsförhållanden vidmakthålla

jordbrukets avkastningsförmåga, densamma borde i första hand taga sikte på hävden av själva jorden. Såsom framgår av utlåtandet, är det i första hand hävden av jorden, på vilken den här behandlade provisoriska lagstiftningen bör inriktas. Det gäller att under nu rådande förhållanden på livsmedelsförsörjningens område uppehålla avkastningen hos all odlingsvärd jord. Ett medtagande även av byggnaderna i vanhävdslagstiftningen torde i vissa fall t. o. m. kunna försvåra denna strävan. Enligt vad som framgår av utredningsmannens undersökningar, torde vid fall av vanhävd oftast både jorden och byggnaderna vara vanvårdade. Vanligen är den för vanhävd ansvarige ekonomiskt svag. Ett åläggande, som innebär, att han skall iordningställa såväl jorden som byggnaderna, torde ofta komma att medföra, att möjligheterna att snabbt återställa jordens växtkraft minskas. Det kan visserligen tänkas, att föreläggandet att iordningställa byggnaderna skulle kunna utsträckas under en längre tidrymd, men detta synes med hänsyn till lagförslagens provisoriska karaktär ej lämpligt.

Beträffande bostadshus bör också observeras, att gällande hälsovårdsstadga innehåller stadganden som möjliggöra ingripande från myndigheternas sida, därest byggnad är av hälsovådlig karaktär.

En synnerligen viktig faktor, när det gäller att bedöma lämpligheten av att i denna provisoriska lagstiftning taga med byggnaderna, torde även vara de bekanta missförhållandena i samband med byggnadsverksamheten på landsbygden. Byggnadskostnadernas höjd är sådan, att i varje fall för det stora flertalet av jordbrukare, å vilka lagen kan komma att tillämpas, ett föreläggande att nu iordningställa förfallna hus skulle få rent ruinerande konsekvenser. Nu stadgas i lagförslaget, att detsamma ej äger tillämpning, där den för vanhävd ansvarige på grund av medellöshet eller annan giltig orsak är urståndsatt att avhjälpa vanhävd. Detta torde i praktiken få den följd, att därest vanhävd av byggnader skall hävas, allmänna förfogandelagen måste tillämpas och staten förskottera kostnaderna för byggnadernas iståndsättande. Huruvida de ekonomiska uppoffringar, som detta kan komma att medföra, skulle motsvaras av de vinster, som skulle kunna göras ur försörjningssynpunkt, torde allvarligt kunna ifrågasättas.

Vad som här anförts motsäger icke, att det även i en provisorisk lag vore berättigat att införa sådana bestämmelser, som möjliggjorde ingripande för vidtagande av *smärre* förbättringsåtgärder i ekonomibyggnader, då därigenom skadeverkningar å bärgad gröda eller å husdjur kunde förhindras. Detta måste t. o. m. anses önskvärt. Någon godtagbar lagtext för ett sådant stadgande har emellertid under utredningen icke framkommit.

Med hänvisning till det anförda och med understrykande av lagstiftningens provisoriska karaktär, föreslås således, att bestämmelserna om byggnaderna utgå ur en eventuell vanhävdslagstiftning.

Beträffande förhållandet mellan 1927 års uppsiktslag och den nya vanhävdslagstiftningen har utredningen anfört följande.

Vid bestämmande av förhållandet mellan den nya lagstiftningen och den för närvarande gällande vanhävdslagstiftning som innehålles i 1927 års uppsiktslag ligger onekligen den frågan nära till hands, om icke det enklaste sättet för lösningen av det föreliggande lagstiftningsspörsmålet vore att giva 1927 års lag utvidgad tillämpning i de hänseenden förut berörts. Vore fråga om stiftandet av en bestående vanhävdslag med en i förhållande till 1927 års uppsiktslag utvidgad omfattning, skulle detta helt naturligen lämpligen kunna ske genom erforderlig omarbetning av sistnämnda lag. Men annorlunda stäl-

ler sig obestriddigen saken då det, såsom nu är förhållandet, gäller införandet av en vanhävdslagstiftning av endast provisorisk karaktär. Med denna karaktär hos lagstiftningen följer att densamma är avsedd att gälla under en begränsad tid. Om också ej denna tid med nödvändighet behöver vara fixerad i själva lagen, förutsättes dock att lagstiftarna förr eller senare skola besluta att lagen ej vidare skall vara gällande. I avseende å det fall att så kommer att ske utan att samtidigt en motsvarande ny lag, som icke har provisorisk karaktär, beslutas, bör man, om överhuvud taget det fortfarande anses att under alla förhållanden en vanhävdslagstiftning med 1927 års uppsiktslags innehåll är behöfvig, ha denna lag att falla tillbaka på. Förty torde någon omarbetning av sagda lag för möjliggörande av dess provisoriska tillämpning å vanhävd som nu ej faller under lagen ej böra ske, utan torde lagen böra till sitt innehåll lämnas oberörd av den lagstiftning varom nu är fråga.

I detta sammanhang uppstår också spörsmålet, om icke den ifrågasatta provisoriska lagstiftningen kunde utformas på sådant sätt, att den endast omfattade vanhävd, varå 1927 års lag ej är tillämplig, vid vilket förhållande berörda lag skulle beträffande vad därmed nu avses alljämt tillämpas vid sidan av den nya lagen. En dylik begränsning av den nya lagens räckvidd torde dock ej lämpligen kunna ifrågakomma. Att märka är härvidlag att åt den nya lagen måste givas en avfattning, som i icke oväsentliga delar skiljer sig från 1927 års lag. Så synes böra ske bl. a. beträffande bestämningen av vanhävdsbegreppet och i vad angår ordningen för föreläggande om avhjälpande av vanhävd. De sålunda nödiga befunna skiljaktigheterna i den nya lagen i jämförelse med den nuvarande lagen äro betingade huvudsakligen av de rådande kristidsförhållandena och syfta till att vanhävdslagstiftningen må bliva i görligaste mån smidig, effektiv och snabbt verkande. Givet lär vara att ett tillgodoseende av dessa syftemål är lika motiverat ifråga om all vanhävd. Att t. ex. bestämma det allmänna vanhävdsbegreppet på annat sätt för fastigheter av en viss storleksordning, tillhöriga bolag och med dem likställda jordägare, än för andra fastigheter eller att låta i vissa fall domstol och i andra fall förvaltande myndighet meddela föreläggande om vanhävds avhjälpande vore uppenbarligen i hög grad irrationellt. Med hänsyn härtill och då, i enlighet med vad här nyss anförts, 1927 års lag torde böra till sitt innehåll lämnas oberörd av den nya lagstiftningen, synes denna senare böra göras tillämplig å all vanhävd, således även den som nu faller under 1927 års lag. En given följd härav blir att sistnämnda lag visserligen icke upphäves men dock sättes ur gällande kraft under den tid den provisoriska lagstiftningen varder gällande, Järvid dock undantag bör ske i vissa hänseenden på sätt kommer att omförmälas i samband med behandlingen av promulgationsbestämmelserna till den nya lagen.

En redogörelse för *yttrandena* över utredningens förslag återfinnes å sid. 22—33 i propositionen, vartill utskottet får hänvisa.

Föredragande departementschefen, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, har i propositionen anfört i huvudsak följande:

» — — — Behovet av en mera omfattande vanhävdslagstiftning, som har till ändamål att förhindra vanhävd å all jord oavsett dess storlek och vem som är jordens ägare, har tidigare icke framträtt med någon större skärpa. Såsom ett allmänt omdöme torde man kunna uttala, att jordbruket i landet i stort sett

är tillfredsställande skött och motsvarar tidens krav. De i detta hänseende verkställda utredningarna giva vid handen att så är förhållandet. Det fåtal fall då verklig vanhävd förekommit ha icke varit av den storleksordning eller betydelse, att det ansetts påkallat att ur sociala eller jordpolitiska synpunkter ingripa med lagstiftning mot vanhävden i och för sig. I en tid då världsmarknaden kännetecknades av överproduktion på livsmedel och bekymret för landets jordbruk snarast gällde att finna avsättning för jordbrukets produkter, spelade frågan om vanhävd ur försörjningssynpunkt icke någon roll. Annorlunda är förhållandet i nuvarande läge, då landet på grund av avspärrningen är för sin försörjning med livsmedel så gott som helt och hållet hänvisat till sina egna resurser och försörjningsläget blivit bekymmersamt i följd av felslagna skördar. Visserligen förekommer såsom utredningen framhållit knappast vanhävd i sådan omfattning, att densamma ur folkförsörjningssynpunkt är av någon större betydelse. Men å andra sidan måste med nu rådande krav på största möjliga produktion av inhemska jordbruksalster den odlade jorden utnyttjas till det yttersta. Även de minsta jordbruk kunna bidra till innehavarnas försörjning och böra därför icke tillåtas att förfalla eller vanhävdas. Såsom utredningen framhållit kan det även antagas att blotta förekomsten av en lag, som möjliggör ingripande mot så gott som all vanhävd, kommer att ha fördelaktiga verkningar i fråga om åtskilliga mindre välskötta jordbruk och på så sätt motverka att en begynnande vanskötsel fortskrider till uppenbar vanhävd. Det torde icke heller vara uteslutet att tillkomsten av en mera omfattande vanhävdslagstiftning kan få till följd att jordägare, som av en eller annan anledning sakna intresse för jordbruket, avyttra detsamma och detta sålunda kommer i lämpligare händer. I nuvarande krisläge måste emellertid även andra synpunkter tagas i betraktande vid bedömning av frågan huruvida en utvidgad vanhävdslagstiftning bör genomföras eller ej. Man kan sålunda icke bortse från det missnöje och den indignation, som uppväcks hos befolkningen, då den i den föreliggande svåra försörjningssituationen ser möjligheter till livsmedelsproduktion lämnas outnyttjade eller illa tillvaratagna. Även av psykologiska motiv påkallas sålunda en mera utvidgad vanhävdslagstiftning. Så gott som undantagslöst har en sådan lagstiftning också tillstyrkts i de över utredningens förslag avgivna yttrandena. Starka skäl synas även enligt min mening tala för en sådan lagstiftning och jag förordar därför att densamma nu kommer till stånd.

Vad angår utformningen av den förordade lagstiftningen kan jag i huvudsak ansluta mig till utredningens förslag. Utredningen synes på ett tillfredsställande sätt ha avvägt de olika intressena på ifrågavarande område. Vederbörlig hänsyn har tagits till det allmännas önskan att i nuvarande krisläge få tillgänglig jord brukad i behörig ordning. Å andra sidan har den enskildes intresse att icke onödigt betungas med åtgärder i sådant syfte beaktats, liksom hänsyn tagits till den enskilde odlarens behov av rörelsefrihet vid drivandet av sitt jordbruk. Emellertid anser jag förslaget i vissa hänseenden behöva underkastas jämkningar eller förtydliganden. Framför

allt lärer detta gälla beträffande frågan i vad mån lagen skall avse jämväl vanvård av fastighetens åbyggnader. Det gäller här att gå fram med varsamhet och under behörigt beaktande av de växlande förhållandena i de särskilda fallen. Vid bedömande av frågan huruvida vanhävd föreligger eller ej måste sålunda hänsyn tagas till bland annat jordens beskaffenhet, de klimatiska förhållandena och avsättningsmöjligheterna. Man torde sålunda böra beakta, att även i trakter med i allmänhet tillfredsställande avsättningsförhållanden kunna förekomma jordbruk eller delar därav med så ringa odlingsvärde eller så ofördelaktigt läge, att det både ur allmän och enskild synpunkt måste vara lämpligare att ifrågavarande område användes för skogsbruk än för jordbruk. Under vissa förhållanden kan en omläggning av jordbruk till betesbruk anses ändamålsenlig och fullt berättigad. Givet är, att det icke är att betrakta såsom vanhävd om jorden på grund av torra eller andra ogynnsamma väderleksförhållanden icke kunnat brukas ordentligt. Överhuvud taget bör vid tillämpning av en lagstiftning av förevarande slag tillses, att densamma icke lägger hinder i vägen för ett rationellt utnyttjande av jorden. Å andra sidan torde i anslutning till vad hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Stockholms län och stad anfört böra tillses, att jordbruket icke nedlägges å brukningsdelar under motivering att dessa skola användas till tomter. Det som lagstiftningen framför allt syftar till är att förebygga att jordbruk, som äro av betydelse för folkförsörjningen och i varje fall kunna bereda utkomst för en brukare och hans familj eller bidra därtill, vanhävdas därför att ägaren icke anser det ligga i sitt ekonomiska intresse att uppehålla jordbruket.

I likhet med utredningen anser även jag, att vanhävdslagstiftningen bör få provisorisk karaktär. Densamma påkallas av de nuvarande extraordinära förhållandena med avseende på landets försörjning med livsmedel och måste utformas under hänsynstagande härtill. För genomförande av en bestående vanhävdslagstiftning torde en mera omfattande utredning rörande förekomsten av vanhävd och dess orsaker vara erforderlig. Man skulle med hänsyn härtill kunna ifrågasätta att göra lagstiftningen uttryckligen tidsbegränsad. Tiden för lagstiftningens giltighet kan emellertid i betraktande av de åtgärder, som densamma åsyftar att framtinga, icke bliva alltför kort. Innan den tid lagen sålunda bör gälla gått till ända, torde utarbetandet av förslag till en ny lagstiftning, avsedd att definitivt träda i stället för 1927 års uppsiktslag, ha ägt rum och bättre möjlighet synes då finnas att få de olika lagstiftningarna att på ett smidigt sätt övergå i varandra.

Med hänsyn till lagstiftningens syftemål synes såsom utredningen ock föreslagit lagstiftningen böra gälla för alla kategorier jordägare med undantag av kronan. De skäl som i vissa yttranden åberopats för att även kronan skulle vara underkastad vanhävdslagstiftningen synas icke bärande. Med den inställning statsmakterna ha till ifrågavarande spörsmål torde man utan vidare kunna utgå ifrån att de komma att tillse att vanhävd icke tillåtes förekomma å statens egendomar.

I de över utredningens förslag avgivna yttrandena ha framför allt två frå-

gor blivit föremål för särskild uppmärksamhet, nämligen frågan om storleken av de jordbruksfastigheter, som skola falla under lagstiftningen, och frågan om lagen skall avse även vanvård av fastighetens åbyggnader.

Utredningen har för sin del föreslagit en nedre arealgräns av ett hektar odlad jord. I åtskilliga yttranden har ifrågasatts, att arealgränsen skulle bestämmas till två hektar. Närmast till hands synes ligga att i en lag, som har till syfte att i möjligaste mån få till stånd ett utnyttjande av den odlade jorden, icke alls bestämma någon nedre arealgräns. Emellertid torde en dylik ståndpunkt av praktiska skäl icke kunna förordas. Det skulle sålunda knappast vara möjligt att utan en alltför vidlyftig administrativ apparat hålla uppsikt över alla landets smärre brukningsdelar. Den praktiska nyttan av att låta uppsikten omfatta även de allra minsta brukningsdelarna, vilkas antal är synnerligen betydande, skulle under alla förhållanden icke motsvara kostnaderna och besväret med uppsikten. Med hänsyn härtill torde man böra bestämma en undre arealgräns. Vilken gräns som härvid är att anse såsom lämpligast kan givetvis bliva föremål för diskussion. Valet måste alltid bliva i viss mån godtyckligt. För min del anser jag den av utredningen föreslagna gränsen av ett hektar odlad jord kunna godtagas. Med hänsyn till lagens syfte är uppenbart att någon övre arealgräns icke kan ifrågakomma.

Vad angår frågan huruvida den nya lagen skall avse även vanvård av åbyggnader har denna fråga såsom framgår av vad förut anförts varit föremål för mycket delade meningar. Såväl inom utredningen som i de avgivna yttrandena ha på denna punkt skilda uppfattningar gjort sig gällande. I vissa yttranden har man starkt understrukt nödvändigheten av att byggnaderna omfattades av lagen; eljest skulle denna icke få åsyftad verkan. I andra utlåtanden har man däremot, framför allt under åberopande av de höga byggnadskostnaderna, bestämt avstyrkt att den nya lagstiftningen skulle få tillämpning å byggnaderna. I ett flertal yttranden har man intagit en mera förmedlande ståndpunkt och förordat, att skyldigheterna beträffande byggnaderna borde inskränkas endast till det oundgängliga underhållet och att allenast ekonomibyggnaderna borde omfattas av lagen. Att i den nu ifrågasatta lagstiftningen helt utesluta byggnaderna från uppsikten finner jag icke tillrådligt. Med hänsyn till det samband som i allmänhet råder mellan byggnaderna och jordbruket torde det vara nödvändigt att äga möjlighet att ingripa mot vanhävd av byggnaderna. Därest byggnaderna tillåtas förfalla utan ingrepp från det allmännas sida, kan syftet med lagen äventyras, i det att grödan kan förstöras och kreaturen vanvårdas. Det torde även såsom utredningen påpekat vara olämpligt att beträffande skilda kategorier fastigheter ha olika bestämmelser rörande byggnaderna. Att upphäva de bestämmelser rörande uppsikt över byggnaderna, som nu gälla enligt 1927 års uppsiktslag, torde uppenbarligen icke kunna ifrågakomma. Å andra sidan kan man icke bortse från de farhågor, som kommit till uttryck i reservationen och vissa yttranden, att ett medtagande av byggnaderna under vanhävsbegreppet skulle kunna medföra, att ägaren eller brukaren av fastigheten kunde åläggas betungande byggnadsarbeten. I likhet med utredningen vill jag

emellertid härvid framhålla, att det icke får ställas krav på högre standard å byggnaderna eller deras inredning än som för jordbrukets rationella bedrivande är absolut nödvändigt och att, då fråga är om byggnaderna, ingripande enligt lagen icke bör ske utan tvingande skäl samt att, särskilt i betraktande av nu rådande höga byggnadskostnader, vid meddelande av föreläggande rörande avhjäljande av brister å byggnaderna, den största varsamhet bör iakttagas. Någon nybyggnadsskyldighet bör icke ifrågakomma, så framt icke nybyggnad blivit ofrånkomlig på grund av att vederbörande mot lagens stadgande bortfört eller lämnat utan underhåll för brukningsdelen oundgängligen nödig byggnad. Någon skyldighet att vidmakthålla eller återuppföra förut befintlig byggnad, vilken på grund av jordbrukets rationalisering eller annan omläggning icke längre är behöfvig, bör icke ifrågakomma. För att i lagtexten giva tydligt uttryck för den av mig nu förordade tolkningen av vanhävdsbegreppet, såvitt detta avser byggnaderna, synes en viss omredigering av lagtexten i 2 och 7 §§ av förslaget böra vidtagas.

Den av utredningen förordade jämkningen av vanhävdsbegreppet så tillvida, att såsom vanhävvd skall betraktas, att jorden så vanskötes, att dess avkastningsförmåga äventyras, föranleder icke någon erinran från min sida. Denna ändring i vanhävdsbegreppet torde endast understryka lagens syfte att tillse, att jordens förmåga att i nu rådande krisläge lämna avkastning upprätthålles. Erinras må, att samma definition på vanhävvd funnits upptagen i 1909 års vanhävvdslag.

Likaledes finner jag icke något att erinra mot vad utredningen föreslagit och anfört rörande förhållandet mellan 1927 års uppsiktslag och den nya vanhävvdslagstiftningen. Det synes sålunda lämpligt, att den nya lagstiftningen helt ersätter den nuvarande uppsiktslagen under den tid krisen varar. En dylik anordning torde i hög grad underlätta överskådligheten av lagstiftningen på detta område samt dess tillämplighet.»

Utskottet.

Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen finnes för närvarande icke någon lag med syfte att förhindra vanhävvd å jordbruksjord i allmänhet. Den nu gällande lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk avser endast brukningsdelar, som falla under den sociala arrendelagstiftningen, d. v. s. sådana som omfatta odlad jord eller inrösningsjord till en vidd av lägst fyra och högst tjugufem hektar och som ägas av bolag, ekonomiska föreningar eller enskilda s. k. spekulanter. Uppsiktslagen är ett komplement till denna lagstiftning och har till uppgift att förhindra de i socialt hänseende skadliga verkningar som kunna bliva en följd därav att jordägare, för att undgå de för dessa brukningsdelar gällande skärpta arrendebestämmelserna, nedlägga eller vanvårda jordbruket å brukningsdelarna.

Vid föregående års riksdag väcktes ett flertal motioner med yrkande om en utvidgad vanhävvdslagstiftning. Utskottet, som behandlade motionerna, hemställde i sitt av riksdagen godkända utlåtande, nr 17, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa skyndsamt utredning angående en provisorisk lagstiftning

mot vanhävd med giltighet tillsvidare under nu rådande krisförhållanden. Sedan verkställandet av den utav riksdagen sålunda begärda utredningen anförtrots åt en särskild utredningsman jämte fem sakkunniga, har utredningsmannen den 27 februari 1942 överlämnat promemoria med förslag till utvidgad vanhävdslagstiftning. Detta förslag ligger till grund för den nu framlagda propositionen i ämnet.

På sätt framgår av den utav utredningen verkställda undersökningen äro fall av vanhävd i egentlig mening jämförelsevis sällsynta inom landet. Med hänsyn härtill kan en lagstiftning med syfte att förhindra vanhävd knappast få någon större betydelse för folkförsörjningen. Men å andra sidan måste enligt utskottets mening under nu rådande förhållanden, då vårt land på grund av förhindrade tillförselmöjligheter från utlandet praktiskt taget uteslutande måste lita till egen produktion, det allmänna hava möjlighet att genom lämpliga anordningar beivra vanhävd i de fall, där sådan verkligen förekommer. Allmänna förfogandelagen erbjuder visserligen vissa möjligheter i detta hänseende men denna lag torde icke — även efter de ändringar som nyligen genomförts — vara tillfyllest för det ändamål, varom här är fråga. Ej minst ur psykologisk synpunkt torde en utvidgad vanhävdslagstiftning vara motiverad. Enligt utskottets mening tala alltså starka skäl för att en sådan lagstiftning nu kommer till stånd. Häremot synas de skäl, som i motionen II: 369 anförts till stöd för det däri framställda yrkandet om avslag å propositionen, icke kunna tillmätas vitsord. Utskottet får alltså, med avstyrkande av detta yrkande, ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag att en vanhävdslagstiftning av provisorisk karaktär nu genomföres.

Enligt det genom propositionen framlagda förslaget gäller såsom huvudregel, att den nya vanhävdslagstiftningen skall avse alla kategorier jordägare. Att en lagstiftning sådan som den ifrågasatta skall hava denna allmängiltiga karaktär framstår för utskottet som uppenbart. Från denna huvudregel har i Kungl. Maj:ts förslag stadgats undantag för brukningsdel, som tillhör kronan. I motionen II: 363 har däremot yrkats, att även kronans fastigheter måtte falla under lagens tillämpningsområde. Enligt utskottets mening synes det emellertid icke kunna ifrågakomma att ställa statens egendomar under särskild uppsikt enligt den föreslagna lagstiftningen. Med hänsyn härtill får utskottet hemställa om avslag å detta yrkande. Utskottet förutsätter emellertid, att vederbörande förvaltande myndigheter skola finna det angeläget tillse att kronan tillhöriga brukningsdelar ej hållas i sämre hävd än som beträffande andra fastigheter anses böra upprätthållas genom särskilda lagbestämmelser.

Vad angår storleken av de fastigheter, som skola falla under den nya lagstiftningen, anser utskottet i likhet med utredningen och föredragande departementschefen att med hänsyn till lagens syfte någon övre arealgräns icke kan ifrågakomma. Såsom nedre arealgräns har i propositionen föreslagits ett hektar odlad jord. Motionsvis har framställts yrkande, att gränsen i stället måtte sättas till två hektar odlad jord. Enligt utskottets åsikt är det av praktiska skäl påkallat att bestämma en undre arealgräns. Då de allra

minsta brukningsdelarnas antal är jämförelsevis betydande, skulle eljest en alltför vidlyftig förvaltningsapparat vara erforderlig. Frågan om vilken gräns som härvid är att anse som lämpligast kan givetvis vara föremål för delade uppfattningar. Enligt utskottets mening kan den av Kungl. Maj:t föreslagna gränsen av ett hektar odlad jord godtagas. Utskottet får alltså, med avstyrkande av yrkandena om en annan gränsdragning, ansluta sig till propositionen på denna punkt.

Den föreslagna lagen har gjorts tillämplig beträffande vanhävd å all jord, alltså även sådana brukningsdelar, som nu falla under 1927 års uppsiktslag. Sistnämnda lag har i enlighet härmed föreslagits skola sättas ur gällande kraft under den tid den nya lagen äger giltighet. De i den nya lagen givna föreskrifterna, som i åtskilliga hänseenden skilja sig från motsvarande bestämmelser i 1927 års lag, komma alltså att under nämnda tid äga tillämpning även å brukningsdelar, som omfattas av de sociala arrendebestämmelserna. Enligt utskottets mening kunna vissa skäl anföras till stöd för att den nya lagstiftningen bort inbegripa endast sådana fastigheter, som ej falla under uppsiktslagen. Härvid hade det varit möjligt att utforma den nya lagstiftningen utan hänsynstagande till de synpunkter, som ligga till grund för uppsiktslagen. Emellertid finner utskottet de av utredningen anförda skälen till stöd för att den nya vanhävdslagstiftningen helt ersätter den nuvarande uppsiktslagen under den tid krisen varar böra tillmätas avgörande betydelse. Den nya lagstiftningen syftar nämligen till att under rådande kristidsförhållanden såvitt möjligt på ett smidigt och snabbt verkande sätt komma till rätta med vanhävd, och tillgodoseendet av detta syftemål är lika motiverat beträffande vanhävd å brukningsdelar, som falla under uppsiktslagen. Och att — eventuellt efter vidtagande av vissa ändringar i sistnämnda lag — tillämpa två lagar på samma område vid sidan av varandra synes ägnat att motverka överskådligheten av lagstiftningen och dess ändamålsenlighet.

Beträffande frågan om den nya lagstiftningen bör möjliggöra ingripande ej endast mot vanhävd av den odlade jorden utan även mot vanhävd av brukningsdelens åbyggnader hava såväl inom utredningen som i de avgivna yttrandena yppats skiljaktiga meningar. Enligt Kungl. Maj:ts förslag gäller på denna punkt, att byggnaderna i princip äro underkastade uppsikt jämlikt lagen; i lagförslaget 1 § stadgas sålunda bl. a., att uppsikt skall hållas däröver att brukningsdel ej vanhävdas därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. 2 § innehåller emellertid stadgande därom, att den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll icke skall anses som vanhävd, om byggnaden av vissa angivna anledningar blivit obehövlig. Enligt 7 § i lagförslaget gäller slutligen, att — sedan till länsstyrelse anmälan om vanhävd å brukningsdel skett — länsstyrelsen i fråga om byggnadsbeståndet å brukningsdelen ej må föreskriva andra åtgärder än sådana, som äro oundgängligen nödvändiga för att å brukningsdelen skola finnas byggnader av den beskaffenhet, som fordras för jordbrukets ändamålsenliga bedrivande. Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen har en från förslaget i nu angivna hänseenden avvikande stånd-

punkt intagits i de i ämnet väckta motionerna I: 261, II: 363, II: 367, II: 369 och II: 370.

Enligt utskottets mening står det i överensstämmelse med den ifrågasatta lagstiftningens syftemål, att densamma i första hand tager sikte på hävden av själva jorden. Å andra sidan kan icke bortses från det förhållandet, att ett nära samband i regel förefinnes mellan jorden och byggnaderna på en brukningsdel samt att på grund härav vanhävd å den förra ofta motsvaras av en vanvård av de senare. Syftet med lagen skulle alltså kunna i viss mån förfelas, därest byggnaderna bleve helt uteslutna från uppsikten. Med hänsyn härtill finner utskottet att möjlighet bör föreligga att ingripa mot vanhävd även å byggnader. Härtill kommer, att det på sätt utredningen påpekat skulle vara olämpligt att beträffande olika kategorier fastigheter hava skilda bestämmelser rörande byggnaderna. Och att sätta de enligt 1927 års lag nu gällande bestämmelserna rörande uppsikt å där avsedda byggnader helt ur kraft torde, såsom departementschefen påpekat, icke kunna ifrågakomma.

Den kritik som i vissa remissyttranden och i nu förevarande motioner kommit till uttryck beträffande byggnadernas medtagande under vanhävdsbegreppet torde i första hand hava sin grund i att jordägare därigenom skulle åläggas betungande byggnadsarbeten. Med den utformning av bestämmelserna i detta hänseende som Kungl. Maj:t föreslagit torde emellertid fara icke förefinnas att lagstiftningen beträffande åbyggnader skall tillämpas i andra fall än det är oundgängligen påkallat med hänsyn till lagens syfte. I sådant hänseende må särskilt framhållas den nyss återgivna bestämmelsen i 7 § av det framlagda lagförslaget. Att såsom i motionerna I: 261 och II: 370 ifrågasatts i lagtexten begränsa möjligheten till ingripande mot vanhävd i fråga om byggnadsbeståndet att avse endast ekonomibyggnader synes icke lämpligt, i all synnerhet som på grund av lagens konstruktion en sådan begränsning skulle hava avseende jämväl å fastigheter, som för närvarande falla under 1927 års uppsiktslag. Det må erinras om att även andra byggnader än s. k. ekonomibyggnader kunna vara nödiga för jordbrukets bedrivande. Ej heller kan utskottet förorda att — såsom jämväl i motionerna ifrågasatts — giva lagtexten en sådan utformning, att ingripande mot vanhävd skulle få ske uteslutande i de i motionerna speciellt angivna fallen, nämligen då fråga gäller att hindra skada å bärgad gröda eller husdjur. Härutinnan må framhållas, att vanhävd av beskaffenhet att med utgångspunkt från lagens ändamål böra undanröjas kan tänkas förekomma även i andra fall än motionärerna sålunda angivit. Beträffande de allmänna principer, som böra tjäna till ledning vid den nya lagstiftningens tillämpning, vill utskottet instämma i departementschefens uttalande, att det icke får ställas krav på högre standard å byggnaderna eller deras inredning än som för jordbrukets rationella bedrivande är absolut nödvändigt och att ingripande icke bör ske utan tvingande skäl samt att, särskilt i betraktande av nu rådande höga byggnadskostnader, vid meddelande av föreläggande rörande avhjälpande av brister å byggnaderna den största varsamhet bör iakttagas.

På sätt förut berörts må enligt lagförslaget under vissa förutsättningar byggnad å brukningsdel bortföras eller lämnas utan underhåll utan att detta skall anses som vanhävd. Såsom sådana förutsättningar har i 2 § beträffande brukningsdelar i allmänhet upptagits, att byggnaden blivit obehövlig till följd av förändringar i driften av jordbruket eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som medför väsentliga fördelar för jordbruksdriften, eller ock av annan dylik anledning. Om i sammanslagningen ingår brukningsdel, som omfattas av de sociala arrendebestämmelserna, må dock, i överensstämmelse med nu gällande stadgande i uppsiktslagen, å sådan brukningsdel befintlig byggnad, som genom sammanslagningen blivit obehövlig, bortföras eller lämnas utan underhåll endast såvida brukningsdelarna till beskaffenhet eller omfattning äro sådana att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. På denna punkt har i motionerna I:257 och II:368 föreslagits, att sistnämnda strängare bestämmelse måtte avse samtliga fastigheter. Enligt utskottets mening kan det emellertid — även om vissa socialpolitiska skäl kunna anses tala härför — icke anses tillrådligt att i en provisorisk lagstiftning när fråga gäller fastigheter, vilka hittills icke varit underkastade några som helst föreskrifter i förevarande hänseende, införa stadgande av den av motionärerna föreslagna innebörden. Härigenom skulle jordägare i allmänhet kunna bliva tvungna att underhålla byggnader, vilka ur jordbruksekonomisk synpunkt blivit helt överflödiga. Då den av Kungl. Maj:t föreslagna bestämmelsen synes taga tillbörlig hänsyn till det allmännas intresse i förevarande hänseende, får utskottet biträda Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt.

Enligt 3 § i lagförslaget är ägaren av brukningsdel, oavsett om denna är utarrenderad, ansvarig för avhjälpande av vanhävd, som hänför sig till försummat underhåll av nödiga byggnader. De skäl som i propositionen anförts till stöd för att ägaren gentemot det allmänna alltid skall svara för vanhävd å byggnader äro enligt utskottets mening bärande. Inom utskottet har emellertid uppmärksamrats, att fall kunna förekomma, då arrendatorn i arrendekontrakt eller eljest gentemot jordägarna åtagit sig att avhjälpa förefintliga brister å byggnaderna. Därest i dylikt fall jordägaren på grund av den nya lagstiftningen måste bota dessa brister, synes kostnaden härför, i den mån den eljest enligt överenskommelse skolat åvila arrendatorn, även böra slutligen drabba denne.

Under åberopande av vad sålunda anförts och då det framlagda lagförslaget i övrigt icke givit anledning till erinran från utskottets sida får utskottet hemställa,

A. att riksdagen, med avslag å motionen II:369, måtte antaga Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda förslag till lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk; samt

B. att motionerna I: 257, I: 261, II: 363, II: 367, II: 368 och II: 370 måtte anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt.

Stockholm den 11 juni 1942.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman, Tamm, Löfvander, Forslund, Sten, Beck-Friis, Näslund* och *Näsström*;

från andra kammaren: herrar *Olovson* i Västerås, *Hallagård, Pettersson* i Hällbacken, *Hermansson*, fru *Johansson**, herrar *Larsson* i Östersund, *Barnekow* och *Håstad*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Tamm, Löfvander, Beck-Friis, Näslund, Hallagård* och *Barnekow*, vilka ansett att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

Såsom framgår — — — lika med utskottet — — — å brukningsdelarna.

Vid föregående — — — lika med utskottet — — — i ämnet.

På sätt — — — lika med utskottet — — — nu genomföres.

Enligt det — — — lika med utskottet — — — särskilda lagbestämmelser.

Vad angår — — — lika med utskottet — — — denna punkt.

Beträffande frågan om den nya lagstiftningen bör möjliggöra ingripande ej endast mot vanhävd av den odlade jorden utan även mot vanhävd av brukningsdelens åbyggnader hava såväl inom utredningen som i de avgivna yttrandena yppats skiljaktiga meningar. Enligt Kungl. Maj:ts förslag gäller på denna punkt, att byggnaderna i princip äro underkastade uppsikt jämlikt lagen. Såsom utskottet yttrade i sitt vid 1941 års riksdag avgivna utlåtande är syftet med en lagstiftning sådan som den ifrågasatta att under nuvarande kristidsförhållanden vidmakthålla jordbrukets avkastningsförmåga. I anslutning härtill torde lagstiftningen i första hand böra taga sikte på hävden av själva jorden. För ståndpunkten att ingripande från det allmännas sida skall

kunna äga rum ej endast beträffande hävden av jorden utan även i fråga om byggnaderna kunna uppenbarligen vissa skäl anföras. De erinringar mot byggnadernas medtagande under vanhävdsbegreppet, som kommit till uttryck såväl under remissbehandlingen som i de väckta motionerna, äro emellertid enligt utskottets mening av den beskaffenhet och styrka, att de motivera ett annat ställningstagande till frågan än som intagits i propositionen. Härutinnan må bl. a. framhållas, att genom byggnadernas medtagande den mera angelägna uppgiften att bringa jorden i kultur i vissa fall skulle kunna försvåras samt att, då frågan om vad som är att hänföra till nödiga byggnader och deras ändamålsenliga beskaffenhet, kan vara föremål för delade meningar, betungande byggnadsarbeten skulle kunna åläggas jordägare utan att detta vore erforderligt för uppnående av lagstiftningens syfte.

Vad utskottet sålunda anfört har avsett sådana brukningsdelar, vilka ej omfattas av 1927 års uppsiktslag. Beträffande i denna lag avsedda fastigheter synes anledning ej föreligga att utesluta byggnaderna från uppsikt.

Den nu föreslagna lagen har gjorts tillämplig beträffande vanhävvd å all jord, alltså även sådana brukningsdelar, som nu falla under 1927 års uppsiktslag. Sistnämnda lag har i enlighet härmed föreslagits skola sättas ur gällande kraft under den tid den nya lagen äger giltighet. De i denna lag givna föreskrifterna, som i åtskilliga hänseenden skilja sig från motsvarande bestämmelser i 1927 års lag, äro alltså avsedda att under nämnda tid äga tillämpning även å brukningsdelar, som omfattas av de sociala arrendebestämmelserna. För utskottet framstår denna sammankoppling såsom mindre lämplig. Härigenom har den nya lagstiftningen måst utformas under hänsynstagande även till de synpunkter, som ligga till grund för uppsiktslagen. Visserligen äro vissa bestämmelser i den nu föreslagna mera ändamålsenliga för att på snabbt sätt komma till rätta med vanhävvd än motsvarande stadganden i uppsiktslagen. En omarbetning av denna lag i dessa hänseenden hade emellertid kunnat verkställas. Den av utskottet föreslagna ändringen beträffande byggnadernas medtagande under vanhävdsbegreppet låter sig därjämte knappast genomföras med bibehållande av den utav Kungl. Maj:t förordade konstruktionen av lagstiftningen.

En omarbetning av lagstiftningen i överensstämmelse med de av utskottet sålunda framförda synpunkterna synes emellertid näppeligen kunna vidtagas i ärendets nuvarande läge. Med hänsyn till frågans vikt torde ej heller lagstiftningens genomförande kunna anstå. Utskottet får därför föreslå, att den av Kungl. Maj:t föreslagna lagen nu antages med en giltighetstid av ett år samt att under denna tid genom Kungl. Maj:ts försorg en omarbetning av lagstiftningen verkställs i enlighet med de synpunkter, till vilka utskottet anslutit sig eller, bl. a., att 1927 års uppsiktslag lämnas i princip orubbad av en utvidgad vanhävvdslagstiftning. Vid denna prövning finner utskottet det icke påkallat att ingå i någon närmare granskning av de särskilda bestämmelserna, vilka synas kunna godtagas för den sålunda föreslagna giltighetstiden av lagen.

Enligt 3 § — — — lika med utskottet — — — drabba denne.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen, med avslag å motionen II: 369 samt med förklarande att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk, måtte för sin del antaga följande förslag till

L a g **om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.**

Härigenom förordnas som följer.

1—15 §§.

Lika med Kungl. Maj:ts förslag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i Svensk författningssamling, och skall äga giltighet till och med den 30 juni 1943; dock att, — — — lika med Kungl. Maj:ts förslag — — — i stället avse denna lag.

B. att motionerna I: 257, I: 261, II: 363, II: 367, II: 368 och II: 370, i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

2) av herr *Håstad*, som anförde:

Jag instämmer i den av herr Tamm med flera avgivna reservationen utom i ett avseende. Jag anser det önskligt och möjligt att göra en sådan mindre omarbetning av lagförslaget i anslutning till de motionsvis framställda yrkandena, att byggnader å bruksdelar, som falla utanför 1927 års uppsiktslag, med viss inskränkning måtte undantagas i lagen under dennas av reservanternas föreslagna ettåriga giltighetstid. Utöver det av herr Tamm med flera framställda yrkandet om ändring av stadgandet angående lagens giltighetstid föreslår jag sålunda, att riksdagen för sin del måtte besluta att 1 och 7 §§ skola erhålla följande lydelse:

1 §.

Finnes å — — — eller därigenom att, i fråga om bruksdel, som avses i lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk, nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll eller, beträffande annan bruksdel, byggnader, som äro oundgängligen nödvändiga för att förekomma skada å husdjur eller bärgad gröda, bortföras eller lämnas utan underhåll.

7 §.

Har anmälan — — — stycket sägs. Länsstyrelse må i fråga om byggnadsbeståndet å brukningsdel, som avses i lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk, ej föreskriva — — — ändamålsenliga bedrivande. Å annan brukningsdel må länsstyrelse i fråga om befintliga byggnader ej föreskriva andra åtgärder än oundgängligen erforderliga mindre reparationer. Har i — — — utdöma vitet.

Försittes tid — — — finnas erforderligt.

Vid meddelande — — — sådant vite.